

MEDEA A VILÁGIRODALOMBAN.

I. Euripides és Medea című tragoediája.

A költészeti műfajok között nemesak az irodalmi fejlődés sorában, de tökéletesség tekintetében is a legmagasabban áll a dráma, s alig csalódunk, ha azt állítjuk: ez az oka, miért nem találunk minden népnél, még ha különben művelt is, drámai irodalmat. Ott van például a római, a mely a görög kultúra emlőin nagyra nőtt, művelt és hatalmas lett, de számba vehető drámai irodalomra még sem tudott szert tenni.

Azok között a szerencsés nemzetek között, a kik a legkedvezőbb tényezők közreműködésével harmonikusán kifejtett és minden irányban tökéletességre vitt, gazdag irodalommal dicsekedhetnek, kétség kívül első helyen áll a görög.

Ő náluk találjuk legelőször a drámai irodalmat is oly tökéletességben kifejlődve, hogy a belőle elvont aesthetikai szabályok és igazságok legnagyobb részben ma is általános érvényűeknek ismeretnek el s a jelenkor legkiválóbb aesthetikusai is a tragikumról és a drámáról irt fejtegetéseik alapjául — természetesen a változó technikától eltekintve — mindig csak a hellen dráma triásának fennmaradt darabjait veszik.

Szerencsés irodalom! a mely úgy szólva egy ember öltön belül három olyan dráma-költőt, három olyan tragikust tud felmutatni, a minők Aeschylus, Sophokles, Euripides! Az igaz, hogy ritkán találjuk a kedvező körülmények olyan szerencsés összetalálkozását, mint a görögöknél, a hol elkezdve a föld kedvező alakulásától s az örökké mosolygó kék égtől a népfaj jelleméig, a politikai és társadalmi viszonyokig minden, de minden kedvezett egy kiváló irodalom létrejöttének.

Különösen a mi a drámai irodalmat illeti, a görög kultusban magában nevezetes drámai elem létezett. Hisz épen a mély komolyságot és pajzán vigságot magában egyesítő Dionysus-kultusból keletkezett a drámai irodalom mindkét faja, a tragoedia és a komoedia. S míg utóbbi a politikai és közélet élénk mozgalmaiban nyerte változatos és általános érdeklődést keltő tárgyait, a tragoedia a rendkívül gazdag és tragikus momentumokban bővelkedő mondákban és mythusokban kiapadhatlan forrásra talált elanynyira, hogy az előttünk bár névről ismeretes ezen felüli tragoediában történelmi tárgyat igen keveset, szabadon költöttet pedig csak egyetlen egyet (Agathontól) találunk.¹⁾

Igy történhetett azután, hogy a dráma a világváros jelentőségével bíró Athenben Thespis első kísérleteitől bámulatossággal emelkedett arra a magaslatra, a melyen a trias remekeiben szemléljük, s a melyről -- ezek halála után -- rohamos hanyatlással sülyedt alá²⁾

A hagyomány azt mondja, hogy Euripides a híres tengeri ütközet napján, Salamis szigetén született [Ol. 75. 1. Boedromion 20 = 480 őszén], ugyanakkor Aeschylus férfikora javában (45 éves korában) hazája szabadságáért harcolt és részt vett amaz örökké nevezetes ütközetben is, a 16 éves Sophokles pedig a győzelem örömeire rendezett isteni tiszteletnél vezette az ifjak ének-karát.

A tudósok csaknem egyhangulag, mint czélzatos koholmányt elvetik ez adatot, noha sem önmagában véve nem lehetetlen, sem egyetlen egy más adattal sincsen ellenkezésben. Részemről nem csatlakozhatom ahoz a történelmi kritikához, a mely egyes adatot vagy hagyományt csak azért és épen azért dob el, mert rendkívül jellemző s mert bizonyos költőiség varázsával bír.

Bármint vélekedjünk is azonban erről az adatról, tény, hogy rendkívül jellemző a tragoedia fejlődésére nézve. Hisz Aeschylus, a

¹⁾ *Aristoteles*. Poet. 9.

²⁾ *Thespis* díjat nyer . 61. Ol. 2=535. Kr. e.

Aeschylus születik . 63. Ol. 4=525.

 meghal . 81. Ol. 1=456.

Sophokles születik . 71. Ol. 1=496.

 " meghal . 93. Ol. 3=406.

Euripides születik . 75. Ol. 1=480.

 " meghal . 93. Ol. 2(3)=407 (406 (Soph. előtt valamivel).

ki tulajdonképen megteremtette a tragoediát, öreg napjaira kénytelen volt látni azt az átalakulást, a melyen ez a feltétlenül parancsoló korszellem hatása alatt keresztül ment, kénytelen volt látni, hogy legfiatalabb kortársa, a jelzett átalakulás legfőbb végrehajtója, vele megosztzkodott a babéron; sőt mi több, kénytelen volt némileg maga is az árral úszni s bár inkább csak a külső technikában, de mégis az újításokhoz egyben-másban alkalmazkodni.

Tekintélyes könyvtárt irtak már össze tudósok és dilettánsok arról a kérdésről: melyik a legnagyobb a három nagy drámairó között? A kérdés maig sincs eldöntve, s ha csak így egész általánosságban tesszük fel, nem is lesz soha, még pedig egyszerűen azért nem, mert a valóban nagy emberek általánosságban véve mindig összemérhetlenek.

Nem czéлом ez alkalommal párhuzamot vonni közöttök, csak azt jegyzem meg: hogy a végítélet mindig különböző lesz a szerint, a minő nézőpontokból vizsgáljuk és a minő tulajdonságaikra helyezük a fősúlyt.

Annyi azonban minden körülmények között bizonyos, hogy a műveikben mutatkozó különbség nem csak az egyéniség kifolyása, hanem természetszerű következménye annak a nagy és mélyreható változásnak, a melyen az egész görög szellem politikai, társadalmi és közművelődési téren átment s a mely alól a drámai irodalom sem vonhatta ki magát, akár a tragoediát, akár a komoediát tekintjük.

Ez óriási változást legjobban láthatjuk, ha Euripides drámáit összehasonlítjuk az Aeschylus és Sophokles fenmaradt műveivel. Oly nagy volt az, hogy már Görögország legnagyobb műítélője, Aristoteles (384—322) szemében Aeschylust elavulttá tette¹⁾, noha tagadhatatlan, hogy idealismusban, eszméi magasztosságában, conceptiói nagyszerűségében Aeschylus társait határozottan felülmulta.

Hozzáuk azonban legközelebb áll Euripides, a kit bátran nevezhetünk a modern dráma előfutárjának, s a kit pár vonással jellemezni kell, mielőtt legkiválóbb darabjai egyikét bemutatom.

A mikor Euripides mint drámairó fellépett, a görög tragoedia már teljesen ki volt fejlődve, alakja, technikája megállapodva. Elődje

¹⁾ L. Günther G. Grundzüge der tragischen Kunst. Aus dem Drama der Griechen entwickelt. Leipzig-Berlin 1885. 293. lap. Nevezetes munka, de a melyet csak nagy óvatossággal és éber kritikával szabad használni.

Sophokles – eltekintve a szorosan színpadiaktól — már két nevezetes változtatást hozott volt be, az egyik a trilogikus szerkezet felhagyása, a másik a kar szerepkörének megszorítása és némi módosítása. A mit Euripides ezen a téren változtatott, bár alapjában véve csak tovább fejlesztése a megkezdett reformnak, szerencsésnek nem igen mondható.

Egyik a prologus új alakja. Egy neme az előbeszédnek, a melynek célja a helyzet és előzmények ismertetése. A szándék, a mely ebben őt vezette, alapjában helyes, de a kivétel legtöbb darabjában méltó kifogás alá esik, mert rendszeren többet tár fel, mint a menynyi szükséges, és nincsen szerves összefüggésben a darabbal magával, azután mert egyhangú, chablonszerű. Medeája e tekintetben kifogás alá nem esik s egyike a csekély számú szerencsés kivételeknek.

Okát és némi mentségét adja e tévedésnek egy részt az, hogy Eur. a drámáinak alapul szolgáló mondákat lényegesen megváltoztatta s átalakította, más részt pedig az, hogy egyetlen darabra vonván össze tárgyát, tájékoztatásra volt szüksége. Azon sincs okunk kételkedni, hogy a görögöket e prologok kevésbé bántották, mint minket.

Sokkal nagyobb kifogás alá esik az ugy nevezett Deus ex machina, azaz az isteneknek gépezet segítségével való felléptetése. Magában véve ez sem volt új, nem is volt épen rossz; de hibás lett az által, hogy Euripides legtöbb darabjában ezzel oldja meg a csomót, a mi már aztán szerkezeti hiba.

Lényegesebbek és jelentősebbek voltak azok a változások, a melyeket Euripides a drámai művészet lényegén eszközölt s a melyek még tévedéseiben is befolyással voltak a dráma világirodalmi fejlődésére. Ezek közé tartozik legelőször a tárgyválasztás, a darab meséjének alakítása.

Említettem már, hogy a tragoedia tárgyát csaknem kivétel nélkül a hős mondákból, a mythusok világából vette. Eltekintve már most attól, hogy idővel e tárgyak már önmagukban véve érdekességükből okvetlenül vesztettek s folyvást újabb és újabb módosításokat igényeltek, hozzá járult a változott korszellem¹⁾ is, a rationalismus,

¹⁾ L. Ribbeck *O. kiünő értekezését Euripides und seine Zeit* Bern 1860, a mely értekezést dr. Kont Ignác a Kisfaludy-társaság Évtapjai. Új foly. XVII. k. 115—149. lapjain (a kezdő és záró sorok kivételével és kisebb kihagyásokkal) lefordítva saját neve alatt kiadni nem átalította!

a mely a régi istenekben való hitet megingatta, a mythusokat nimbusukból kivetköztette s egészen új világnézeteket, új szellemet honosított meg. Az emberi dolgok összefüggését az isteni hatalommal és igazságszolgáltatással, hatalmas nemzetségek titani küzdelmeit ezek már többé nem értették meg.

Ily körülmények közt, hozzá járulván még a sophisták mind inkább terjedő befolyása alatt a subjectivismus is, Euripides nem csak kevésbé ismert helyi mondákhoz nyult, s nem csak az eddig feldolgozott mondákat alakította át az eddiginél jóval merészebben, hanem a szenvedélyek színrehozatalával, úgy szólva a tragoedia súlypontját helyezte át, előtérbe léptetvén az embert, az egyént. Euripides az emberi szívet, a kedély világát tette tanulmánya tárgyává s bátran állíthatjuk, hogy az egész világirodalomban a nagy Shakespearet kivéve, senki sem ösmerte oly mélyen, senki sem festette oly igazán és hűen az emberi érzelmeket és szenvedélyeket, mint ő. A szerelmet és gyűlöletet ő hozta tulajdonkép színpadra. De nem csak a fékvesztett daemoni szenvedélyeket festette mesteri kézzel (a minők Medea, Phaedra, Hekuba) hanem a sziv gyengéd érzelmeinek is hű tolmácsa volt. Igaza van Carrierenek, hogy Euripides épen úgy mint Goethe a nemes hölgyekben ismerte fel az ideal személyesítőit. Főleg a női jellemek festésében mutat tehát nagy változatosságot és ritka emberismeretet.¹⁾

Ezzel a jelentékeny ujítással együtt járt a kedélyre való hatás, a mely a nézőközönséget gyakran könnyekig indította, a mi megint a régi nemzedék még élő tagjainak gúnyos megjegyzésekre adott alkalmat. Egy másik kiváló tulajdonsága a bonyolításban és a felismerési jelenetek szerkesztésében való ügyessége. Tanúságai ennek Ionja és Iphigeniája Taurisban.

De a hol nagy a fény, erős az árnyék is. Vehetjük-e rosz néven, ha költőnk a leghelyesebb czélzat és törekvés mellett is néha emberi gyarlóság következtében botlott, s tévutakra vetődött? Igaz, hogy a mikor az embert festette, gyakran nem olyannak festette, a minőnek lennie kellene, hanem a minő; pedig, fájdalom, tudjuk gyakran nagyon is gyarló. Igaz, hogy a szenvedélyek festésében gyakran a kellő határon túl ment, az érzékenységet néha érzélgősséggig vitte.

¹⁾ L. Szamosi. A női jellemek Euripides tragoediáiban. Erdélyi Figyelő. 1880. 21—25. sz.

Igaz az is, hogy a korszellem befolyása alatt az érzelmek mélységének, őszinteségének rovására sokat politizál, még többet bölcseleksedik, de kiengesztel más részt azzal, hogy legióját birjuk tőle a valóban arany mondásoknak, szebbnél-szebb elveknek és igazságoknak művészi alakban.

Ime ilyen legfőbb vázlatban költünk!

Most, mielőtt magát a darabot bemutatom, pár szót szólok a mondáról s annak átdolgozásáról.

Az Iasonról és Medeáról szóló monda szintén ősi s lényeges alaktrésze az Argonauták vállalatáról szólónak. Fájdalom, ma már alig vagyunk abban a helyzetben, hogy a rendelkezésünkre álló adatokból a mondának ezt az Iason és Medea közötti viszonyra vonatkozó részét eredeti alakjában kimutathassuk. Forrásaink csaknem mind késő koriak s nyilván a költők átdolgozásaiból származnak.

Minden kétséget kizáró módon tudjuk azonban, hogy az eredeti monda szerint Medea nem ölte meg saját gyermekeit, hanem vagy Kreon király rokonai, vagy a korinthusiak ölték meg bosszúból, még pedig Hera oltáránál. A szentségtörésért, a menhely megszegéséért a korinthusiak súlyosan lakoltak, a minck kiengesztelésére évenként a korinthusiak súlyosan lakoltak, a minck kiengesztelésére évenként a költő bünbánó ünnepet ülték, a mely fennállott a város feladatásáig (146 Kr. e.). A mi már a jelzett változtatást illeti, az egy felette megbizhatlan¹⁾

¹⁾ Legfőbb, illetve egyedüli forrásunk Neophronról illetőleg Suidas, a ki pedig őt egész határozottan Nagy Sándor kortársának és Kallistenes barátjának mondja. Ha már most ezzel szemben többen azt akarják érvényesíteni, hogy ugyancsak Suidas „Kallisthenes” alatt Nearchus nevű tragikusról mondja el ugyanazt, a mit Neophronról, ez Reincrius szal és Westermannel (Vitarum scriptores 218 lap) egyszerűen íráshibának tekintendő és Nearchus Neophronra javítandó. Nagy Sándor korabeli események elbeszélésénél igen könnyen irhatott a történelemben jártasabb író tévedésből Nearchust, Nagy Sándor híres ifjúkori barátjának nevét. A többi adatok [Diogen, Laert. II., 17. (134.), az Argumentum Eurip. Medejához (Elmsley conjecturája szerint), a scholionok Medea 666. és 1387. verseihez és Stobaeus Floril. 20, 34] Neophron eredetisége mellett nem csak nem bizonyítanak, hanem inkább határozottan ellene szólnak. Az idézett három töredék nyelve és verselése ugyanis egy részt az Euripides Medejában előforduló dittographiai nyelvével és verselésével egyezik, más részt legkevésbé sem utal Eur. előtti időkre. Azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy egy oly költő, a ki 120 tragoediát írt, ha az Euripides előtti időben él vala, ily nyomtalanul nem vesztetett volna el, s Aristoteles Eur. Medejáját nem tüntet-

adat szerint Neophron nevű közelebről ismeretlen dráma-költő agyában fogamzott meg, a kinek feledésbe ment művét dolgozta át állítólag Euripides 431. Kr. e. Ezzel szemben egy önmagában véve nagyon nevetséges és együgyű adatot birunk,¹⁾ a mely szerint a korinthusiak 5 talentummal (közel 12 ezer frt.) vesztegették meg Euripidest, csakhogy a gyilkosság vádját róluk el s az anyára hárítsa. Mindazonáltal jelentőséget nyer ez adat az által, hogy közvetve Euripides eredetiségére — a mi az én nézetem is — vall.

Bármiként legyen is, két dolog bizonyos, először: hogy ez a változtatás csak természetes kifolyása lehetett az egész monda változtatott felfogásának s okvetlenül az újabb irány szüleménye, másodsor, hogy Neophron el van feledve, de Euripides fenmaradt Medejában az ókor egyik legkiválóbb tragoediáját birjuk, a melyet még ellenfelei is a jobbak közé sorolnak, a mely a világirodalomra határozottan a legnagyobb befolyást gyakorolta az összes görög drámák közt, a melyet minden korban nagyrabecsültek, sokszorosan utánzóttak s a mely különböző átdolgozásban a jelenkorban is a leghatásosabb drámák közé tartozik, de a melyet — a mint más alkalommal szerencsés leszek kimutatni — utánzói és követői korán sem bírtak felülmúlni.

Ideje azonban, hogy magára a drámára térjek!

Medea szenvedélyes szerelemre gyúlva Iason iránt, megmentette a biztos haláltól, az aranygyapjuhoz segítette, rászedte és elhagyta édes atyját, hazáját, búnrészes volt Pelias meggyilkoltatásában, szóval mindent, de mindent feláldozott szerelmének. Iason azonban tíz évi boldog házasság után nagyravágyásból és önző számításból egyszerre csak hűtlen lesz nejéhez, szakít Medeával, elhagyja házat és gyermekeit, hogy Kreon király leányát (Kreusát, vagy Glaukét) nőül vegye.

hette volna ki annyira költészettanában, ha plagium volt volna. Különböen a kérdés még mindig egyike a legbonyolultabbaknak [L. Bern'ardy II, 2^a 40. és 54 l. Bergk III 505. l. 118. jegyz. Christ. 195. l. s a Medea nevezetesebb magyarzói: Elmsley, Klotz, Hartung, Schoene, Weil, Wecklein] Legtovább meggy Wilamowitz-Möllendorff (Hermes XV. k. 1880. 486. l.) a ki az egész Neophront dór irigység-szülte hazugságnak tartja.

¹⁾ Schol. Eur. Med. 10 és Aelianus Var. Hist. V., 21.

Ez a helyzet a darab kezdeténél, s a mesterien szerkesztett prologban megtudjuk Medea dajkájától, a ki őt az idegen országba követte, hogy urnője hivatkozva a hajdani eskükre és azok tanúira az istenekre, a kik most Iason hálátlanságának is tanúi, könyárban az úszva, kétségbe esve, éhen-szomjan elzárkozva kesereg; süket a vi-gasztalás szavaira, még gyermekei látásának sem örvendő, mereng. Alighogy a dajka monologjában ezt elmondta s aggodalmának kife-jezést adott, hogy urnője, a ki indulatos, bántalmat nem tűrő, s el-lenfelével szemben rettenetes, talán boszút forral Kreon és Iason el-len, avagy öngyilkos lesz, megjelenik a gyermekekkel a nevelő s egy új csapást hoz hírül, a mely szerint Kreon elhatározta Medeát és gyermekeit száműzni. A dajka figyelmezteti a nevelőt, hogy a gyer-mekeket lehetőleg távol tartsa anyjuktól, mert észrevette mily vad tekintetet vetett reájuk. A házból kihallszik Medea jajveszékeltése, a mint majd halált kíván saját fejére, majd végromlást férjének s egész házának.

A gyermekek és nevelő eltávoztával fellép a korinthusi ismerős nők kara, a kik részvétellel hallják a panaszos kitöréseket, kérdik a dajkától, nem törődött-e még urnője bele a változhatlan sorsba, s végre, a mikor Medea kitörései nem szűnnek, felszólítják a dajkát, hívja ki urnőjét résztvevő barátnőihez, de gyorsan, mielőtt valakit oda benn bánthatna, miután a fájdalom annyira dúlja keblét.

Medea megjelenik s egy erősen bölcselkedő hosszú beszédben — ez Euripides egyik hibája — a melyben több a pathos, mint a szív meleg hangja, elpanaszolja szerencsétlenségét a karnak, s el-mondja, hogy teljesen elhagyatva és hontalanul egyetlen kérése az, hogy, ha valahol utját-módját látja a boszúnak férjén, annak jegye-sén és leendő apósán, a kar erről hallgasson. A kar megígéri, mert a mint mondja csak jogosnak tartja a férjén veendő boszút.

Idáig terjed a dráma első része, az expositio.

Kreon megjelenésével, a ki személyesen jön el, hogy Medea és gyermekei száműzetését tudtul adja s azonnal való távozásra felszó-lítsa, kezdődik a második rész, a bonyolítás.

Kreon nyíltan megmondja, hogy a száműzésre azért határozta el magát, mert fél az okos, ravasz és mindenféle varázsláshoz, bű-bájosságighez értő nőtől, a ki azon felül — a mint hű embereitől hal-lotta — mind hármokat bosszúval fenyegeti. Medea erre szineskedés-

hez, könyörgéshez folyamodik, hogy legalább egy napi haladékot nyerjen, a melyen bosszútervét végrehajtsa. A rövidlátó Kreon az egy napi időhaladékot megadja, azzal a fenyegetéssel, hogy ha holnap virradóra még a városban lesz, meg kell halnia.

Medeának, a mint a karhoz intézett szavai világosan kifejezik, még ekkor is bosszúterve az, hogy férjét, annak jegyesét és apósát megölje, de hogy tervét mikép hajtja végre, nem tudja, valamint azt sem, hova meneküljön, hol keressen oltalmat.

A mikor így bosszúterveibe elmerülve gondolkozik, megjelenik Iason, a ki nem átalja eddigi galádságát azzal tetézni, hogy tettét szépíti, Medeát korholja, alamizsnakép pénzsegélyt ajánl fel, sőt egész eljárását úgy tünteti fel, mint Medea és gyermekei érdekében levőt. Ezzel a mérték betelt, s a tragoedia újabb forduló ponthoz ért.

Fellép ugyanis Aegeus, Attika királya, a ki trónutódra és család főntartóra vágyván, tanácsot kérni volt Apollo jósdájánál, de mert a homályos jóslatot nem érti, haza menet útjába akarja ejteni Troezenia bölcs királyát Pittheust. Medea elpanaszolja sorsát, hontalanságát s esdekelve kéri Aegeust fogadja be országába, házába, mit is ez esküvel erősítve megígér.

Ezt az epizódot Aristotelestől (Poét. 25, 19.) kezdve többen megtámadták, állítván, hogy ez által a megoldást nem belső fejlemény, hanem kívülről jött véletlen adja meg: Ámde Aegeus fellépte sem nem maga a megoldás, sem nem hivalkodó epizód. Nem a megoldás, mert Medea a bosszúra el volt határozva s csak a kivitel módzata felől nem volt tisztában, nem hivalkodó epizód pedig főleg azért, mert hontalan létére nem tudta hová forduljon, a mi a görögökre nézve nem volt közönyös, nem is birtak Amerikával minden körülmények között kész menhelylyel. Euripidesnek erre az epizódra két okból volt szüksége, először, mert Medeának új hazát, menedéket kellett biztosítania, hogy életben maradhasson, csak így teljes diadala, ha ellensége utol nem érheti; másodsor, mert a gyermekek meggyilkolásának eszméjét indokolni kellett. Medeának eddigelő eszé-ágában sem volt gyermekeit bántani, ő mindenkor csak férjének, a vetélytársnőnek és a királynak halálát tervezte, de mert a mikor Aegeus példájában látja, minő súlyt helyeznek a görögök a fiu-gyermekekre, a mi görög felfogás szerint a boldogság netovábbja, feltétele, ekkor villan meg agyában az eszme, hogy gyermekeiben boszul-

ja meg magát férjén. Aegeus színrehozatala tehát az ellentét hatásával is bír.

Ez elhatározás után elhivatja férjét, szinlelt megnyugvással, tettetett megbánással látszólag kibékül vele, előhívja gyermekeit, hogy öleljék, csókolják meg atyjukat, miként ő is teszi; kijelenti, hogy ő maga kész számkivetésbe menni, de arra kéri Iasont, eszközölje ki Kreontól az engedélyt, hogy gyermekeik atyjuknál maradhasanak, kérje meg aráját is: legyen a gyermekek szószólója atyjánál, s hogy erre annál készebb legyen, gyermekei által elküldi a menyasszonynak nászajándékul azt a páratlan szépségű tünnepi öltönyt és aranykoszorút, a melyet egykor nagyatyja Helios adott volt neki ajándékba.

A koczka el van vetve, az események most gyorsan követik egymást. A gyermekekkel visszatérő nevelő, a ki meghozza a hirt, hogy Kreon a gyermekeknek megkegyelmezett, az ara az ajándékot nagy örömmel fogadta és sajátkezüleg átvette, azzal vigasztalja folyvást bús asszonyát, hogy a gyermekek még számára is megfogják szerezni a visszatérhetés engedélyét.

A most következő monolog egyike a dráma legszebb részeinek. A küzdelem a felébredt anyai szeretet és a bosszúvágy között meseteri ecsettel van festve. Már-már győz az anyai szeretet, de a szenvedély, a mely az emberiség legnagyobb csapásainak okozója, erősebb az elhatározásnál.

Megérkezik a hirnök, a ki Medeát menekülésre szólítja fel, mert meghaltak Kreon és leánya szörnyű kinok közt és tűztől megemésztve a mérgezett ajándéktól.

Ekkor teljes mértékben kitör a daemoni szenvedély Medeában, előbb kéjjel végig hallgatja a hirnök részletes, sőt talán nagyon is részletes leírását a végzetes ajándék átadásától a vetélytársnő és atyja kinos kimulásaig, azután pedig indul gyermekeinek meggyilkolására.

Csakhamar hallani a házból a gyermekek vészkiáltásait, mert a görögök aesthetikai érzülete nem türte, hogy a színpadon gyilkoljanak s nem talált élvezetet a haldoklók végvonaglásaiban, a mit túl finomodott korunk nem áll végletekig vitt drastikus realismussal a nézők elé hozni.

Megjelenik ekkor Iason, a ki gyermekeit Kreon rokonainak bosszúja elül akarja megmenteni; rémülve hallja a kartól, hogy már

halva vannak még pedig saját anyjuk kezétől. Már-már fel akarja törtetni a kaput, a mikor megjelenik Medea a levegőben sárkány fogaton gyermekeinek holt testével.

A megsemmisült Iason átkozza a szörnyű nőt, jajveszékel saját rettenetes sorsán, gyermekei elvesztén, a mit a bosszú sikerén ujongó nő hideg gúnynyal viszonzoz. Medea ujong, mert bár önkezelével tépte szét boldogságát, saját életének is örömét, vigaszt lel abban a tudatban, hogy hűtlen férjén rettenetes bosszút állott, hogy örök bánatot okozott neki, s holtig tartó sebet ejtett háládatlan lelkén.

A tragikum kétség kívül abban rejlik, hogy az édes anya a lelki küzdelemben legyőzve az önfeláldozó szerelmében csalódott s daemoni bosszúra gyúladt nőtől, saját gyermekeit önkezelével öli meg. Irtózatossá kétségtelenül, de lélektanilag indokolt s Medea tragödia e tett nélkül nem képzelhető.

A megcsalatott, elhagyott, hontalan nő a szeremföltés szenvedélye legmagasabb fokán gyermekei sorsát sem látja biztosítva. A rémitő tett csaknem az anyai szeretet szomorú kötelelességeül van feltüntetve s az előtörő habozás, az érzékeny búcsú is ily színben igyekszik feltüntetni.

Fennakadtak azon is, hogy Medea életben marad, megmenekül, sőt menekülését előre biztosítja magának, és hogy a menekülés a sárkány fogaton deus ex machinaszerű.

E kifogások egyike sem állja helyét a görögök álláspontját véve. Medeanak életben kell maradni; először, mert csak így teljes bosszúja, ha látja ellenfelének kétségbeesését és tehetetlen dühöngését, de életben kell maradnia főleg azért, mert a költő a monda megváltoztatásában annyira nem mehetett, ha csak az atheneiek érzületét bántani nem akarta, a kik nagyon jól tudták, hogy ősi mondáik szerint Medea Aegens királynál, Attika földjén lett menedéket. Azután kérdem én: mi rettenetesebb ily borzasztó tett után, életben maradni saját gyermekei meggyilkolásának tudatával, avagy az üldöző vasától elesni?

A mi a sárkányfogatot illeti, Aristoteles (Poet. 15, 5.), mint nem a darab meséjéből következő megoldását a bonyolulatnak megrotta. Értjük, habár nem is tartjuk helyesnek; de nem értjük az ujabak ellenvetését: hogy ha már ez a fogat áll rendelkezésére, miért nem menti meg rajta gyermekeit is. Ez annyit tenne, mint egy egészen közönséges szerelem-föltési bosszút dramatizálni. Értjük azt is,

hogy modern fogalmak szerint a csodásnak nincsen helye a színpadon, de ne feledjük, hogy Görögországban vagyunk Kr. e. 431-ben. Hisz épen oly joggal el kell vetni azt a varázsolt nászajándékot is, a mely tüzzel emészti meg az arát, a mentésre siető apát s az egész királyi palotát. Medea barbár nő, hatalmas varázló s a költő mindezekkel indokolni igyekszik a szenvedély féktelenségét; ezt a darabban ismételve felemlíti és csak természetes, korszerű, ha a darab végén az általános felfogásnak megfelelőleg mutatja be a bűbájost. De mindezeknél fontosabb az, hogy csak így veheti el gyermekei holttestét is a gyűlölt Iasontól, és csak így adhatta a költő Medea szájába a jövőndöléseket, a melyek férjét és az engesztelési ünnepet illetik. Vagy talán szebb volna a megoldás, ha Medea álöltözetben valamely hátsó ajtón kisonva, lopva menekül? És ha mindez nem egyezik is a modern dráma fogalmával, de elválhatlan a régítől, már pedig a görög dráma megítélésénél a korra ép ugy tekintettel kell lennünk, mint Shakespeare darabjainál.

Ily szempontból kell megítélnünk a dráma berendezését is, a melynek szerepei némelyek szerint csak két, de valószínűbben három színész között oszlottak meg.

A mi a compositiót illeti, lényegében kilógástalan, a cselekvés szakadatlanul és fokozatosan halad, a katasztróphára lassan-lassan előkészítettünk, a bonyolítás ügyesen van végrehajtva, az anyai szeretet és bosszúvágy közötti küzdelem mesteri kézzel festve.

A jellemek közül legtökéletesebb Medeaé; minden tetteben, minden szavában következetesen van tartva. Bosszúvágya ép oly óriási, mint volt szerelme, a melynek mindent feláldozott. De a szenvedély azért nem ragadja el vakon; hideg számítást, nyugodt megfontolást tanúsít egész addig, a mikor elhatározza magát gyermekeit megölni. A túlfeszített íj elpattan. A többi személyek mellette háttérbe szorulnak, noha megfelelően vannak jellemözve. Csak Iason ellen lehet kifogást tenni. Ilyen férfiuért alig értjük a szenvedélyt és a bosszút; ugy jó, mintha csak megvetést érdemelne.

Ennyi az, a mit tekintettel a szűkön kimért időre erről a remek műről ezuttal elmondhattam. Ha tisztelt hallgatóim várakozásukban csalódtak, ám tudják be cröim gyengeségének, de ne feledjék, hogy ily műről értekezni épen olyan, mint egy nagyszerű tájképet szavakkal csetelni.

Szamosi János.